

Beate Børresen

Filosofiaa norjalaisissa kouluissa

Vuonna 2004 Norjan hallitus käynnisti hankkeen, jossa kartoitettiin filosofian mahdollisuuksia peruskoulussa. Päämääränä on ollut selvittää, onko filosofian tuominen peruskouluihin mielekästä ja jos, niin millä tavoin.

Kesäkuussa 2004 Norjan parlamentti hyväksyi periaatteet ja päälinjat, joiden mukaisesti ensimmäisen ja toisen asteen koulutusta ryhdyttiin perusteellisesti uudistamaan. Tämän pohjaksi hyväksyttiin hallituksen parlamentille tuottama mietintö (nro. 30), joka yllättäen sisälsi lyhyen filosofiaa käsittelevän kappaleen:

”Ministeriö haluaa varmistaa, että lapset ja nuoret saavat perusjohdatuksen ja kokemuksen filosofian oppiaineeseen liittyvistä kysymyksistä ja menetelmistä. Se voisi kohentaa oppilaiden kykyä koulutyöskentelyssä ja valmistaisi hyvin heidän tulevaisuuteensa yhteiskunnassa ja työelämässä. Filosofia tarjoaisi oppilaille näköalan toisten oppiaineiden perusteisiin osoittamalla, kuinka kysymykset ovat historiallisesti kehittyneet ja miten ongelmia voi systemaattisesti tarkastella.

Ministeriö aikoo arvioida, miten tätä tavoitetta voidaan opetussuunnitelmien puitteissa vahvistaa. Ministeriö haluaa lisäksi kannustaa uusia hankkeita, joissa filosofiaa kokeillaan kouluaineena ja joissa kokeillaan filosofian käyttöä muissa oppiaineissa. Hankkeiden tulosten perusteella arvioidaan sitä, pitäisikö filosofia vakiinnuttaa koulun oppiaineeksi.”

Ei ole tietoa, miksi tällainen kappale asiakirjaan sisällytettiin. Filosofian harjoittaminen lasten kanssa ei ollut kovin tunnettua eikä laajalle levinnyttä Norjassa, joskin filosofiaa oli tuotu systemaattisellakin tavalla kouluun uskontokasvatuksen oppiaineen yhteydessä. (Norjassa oppiaineen nimi on ”kristendomsunnskap med religions- og livssynsorientering”, KRL, eli kristinuskotieto sekä uskonto- ja elämäntutkimusopetus). KRL tuli opetussuunnitelmiin uutena ja pakollisena oppiaineena vuonna 1997. Toisaalta filosofia nauttii korkeaa arvostusta Norjassa, eikä filosofiaan kohdistuva kiinnostus ole rajoittunut akateemisen eliitin piiriin.

Norjassa ”filosofiaa lapsille” (*philosophy for children*, P4C) kutsutaan

”filosofiaksi lasten kanssa” (*filosofi med barn*). Painotamme myös sitä, että kouluissa *tehdään* filosofiaa, ei vain opiskella tietoa siitä. Samalla haluamme lasten tekevän vielä enemmän kuin harjoittavan ajattelun taitojaan. On tapana sanoa, että lasten on tarkoitus ”työskenellä filosofisella tavalla filosofisten kysymysten parissa”. Tällaisen työskentelyn pitää olla systemaattista, säännöllistä ja pitkäjänteistä. Tähtäimessä on kehittyä ”paremmaksi ajattelijaksi” ja löytää jotain, mikä on totta, hyvää ja kaunista.

Systemaattista työtä ja kiinnostusta korkeilla tahoilla

Samalla kun KRL muodostettiin kouluaineeksi, aloimme Oslon yliopistossa perehtyä paremmin siihen, miten oppilaat voisivat työskennellä filosofian parissa. Sitä ennen meillä oli hyvin vähän kokemusta tämänkaltaisesta koulutoiminnasta. Filosofiaa koulussa käsittelevä kirja julkaistiin ja pidettiin seminaareja ja tapaamisia asiasta kiinnostuneille, filosofeille ja opettajille. Vuonna 2000 Oslon kaupunki käynnisti hankkeen, jossa kuuden koulun opettajat kokei-



livat filosofiaa oppilaidensa kanssa. Syksyllä 2001 Oslon yliopisto sai julkista rahoitusta opettajankoulutuksen yhteydessä alkaneeseen lapsifilosofian kehittämiseen. Samaan aikaan vastaavaa tutkimusta tehtiin Tromssan yliopistossa, joskin ilman ulkopuolista rahoitusta.

Koulufilosofiaa selvittänyt työ herätti kiinnostusta Opetusministeriössä, Opetushallituksessa ja kouluhallinnossa, kuten myös filosofien ja opettajankouluttajien keskuudessa. Vastakaikua saatiin lukuisilta tahoilta, seminaarit olivat suosittuja ja media raportoi usein kouluissa

ja muualla tehtävästä työstä. Kehitimme systemaattisesti teoriaa, suunnitelmia, opintoja ja opetusmateriaaleja. Kaikki tehtiin yhdessä opettajien kanssa, jotta ideoita ja aineistoja saatettiin kokeilla käytännössä. Lapsifilosofian parissa tehtyä työtä leimaa Norjassa edelleen lä-



Kimmo Kummela & Pasi Mäkelä, Spellbound Hellhound (2007), tussi-papeille, 24 x 30 cm

heisyys käytännön opetustoimintaan. Valitettavasti merkittävänä kääntöpuolena on se, etteivät kasvatustieteilijät tai filosofit tee aiheeseen kohdistuvaa tutkimusta. Tähän saakka on ollut mahdotonta saada rahoitusta tutkimukseen käytännöllisten hankkeiden sijasta. Opetusministeriö on

asettanut työryhmän arvioimaan filosofiaa oppiaineena, selvittääkseen mihin kannattaisi jatkossa suunnata panostusta. Tätä voi pitää lupaavana merkinä, koska ministeriö on kiinnostunut koulutoimintaa koskevasta tutkimustiedosta.

Asiaa koskevaa yleistä tietoisuutta on kohottanut myös se, että otimme aktiivisesti yhteyttä ulkomaisiin tahoihin, joilla oli aiheesta meitä enemmän kokemusta. Ensinnä vierailimme Tanskassa ja Ruotsissa ja otimme selvää, mitä siellä oli koulufilosofian alalla tehty. Kutsuimme vierailijoita esittelemään havaintojaan Norjassa. Yksi alan keskeisistä ruotsalaisista hahmoista, Bo Malmhether, onkin työskennellyt Norjassa vuodesta 2000.

Vuonna 2001 laajensimme yhteyksiä Britanniaan ja pidimme seminaareja molemmissa maissa. Kolmena peräkkäisenä vuonna lähetimme 10–15 opettajan ryhmän opintomatkalle tutustumaan James Nottinghamin johtamaan N-RAIS-projektiin pohjois-Englannissa. Vuodesta 2003 olemme tehneet yhteistyötä myös ranskalaisfilosofi Oscar Brenifierin kanssa, työpajojen, kouluvierailujen ja käännöskirjojen muodossa. Hänen työllään on suuri merkitys monille lapsifilosofian parissa toimiville norjalaisille.

Olemme myös luoneet lapsifilosofialle näkyvyyttä osallistamalla Norjan Unesco-toimikunnan kanssa marraskuussa vietettävän kansainvälisen filosofian päivän järjestyihin. Vuonna 2005 esimerkiksi julkaisimme verkossa kasvatusta käsittelevän kirjoituksen osana valmistautumista juhlintaan. Opettajia kannustettiin pitämään filosofian oppitunti oppilailleen ja lähettämään oppilaiden kysymyksiä ja näkemyksiä Unesco-toimikunnalle. Nämä julkaistiin verkkosivulla omien vastaustemme ja kommenttiemme kera. Sitten viimeistelimme aiheeseen johdattavan uuden esittelyn, joka perustui osittain kouluilta saamaamme materiaaliin. Tätä käytettiin järjestettäessä avoin tilaisuus, jossa yleisöllä oli mahdollisuus nähdä lapsia harjoittamassa filosofista ajattelua ja tutkimusta.

Mietinnöstä toimintaan

Lopulta hallitus tekikin aloitteen edistääkseen järjestelmällisempää työtä koulufilosofian parissa, julkaisemalla alussa mainitun mietinnön ”Oppimisen kulttuuri” (*Kultur for læring*; mietintö nro 30, 2004:05). Mietinnön tultua hyväksytyksi parlamentissa siirtyi hallitukselle vastuu ryhtyä toteuttamaan sitä.

Opetusministeriö lähetti Opetushallitukselle syyskuussa 2004 kirjeen, jossa pyydettiin aloittamaan valmisteleva työ peruskoulun filosofianopetuksen hankkeita varten. Työ aloitettiin pitämällä ministeriössä virkamiehiä varten seminaari, jonka puhujiksi kutsuttiin Brenifier Pariisista ja Malmhether Tukholmasta. Seminaari onnistui erinomaisesti ja innoitti monia aloitteita. Joulukuussa Opetushallitus lähetti lääninhallituksille kirjeen, jossa pyydettiin kokoamaan tietoa filosofianopetuksesta kertyneistä kokemuksista. Samaan aikaan Oslon yliopistolta pyydettiin selvitys perus- ja yleissivistävän koulun opetussuunnitelmien filosofisista elementeistä.

Raportit olivat valmiita helmikuussa 2005. Tietoa oli saatu noin 50 koulusta, jotka olivat vastanneet lääneissä tehtyyn kyselyyn. Tämän pohjalta Opetushallitus käynnisti syyskuussa 2005 laajemman hankkeen, josta vastaavaan työryhmään kutsuttiin kaksi jäsentä Opetushallituksesta ja kaksi yliopistosta, mistä tuli myös hankkeen johtaja. Ohjausryhmään kuului Opetusministeriön edustaja, lääninhallinnon edustaja, paikallisen kouluhallinnon edustaja ja kaksi Oslon yliopiston professoria, toinen kasvatustieteilijä ja toinen filosofi.

Syyskuu 2005 käytettiin suunnitteluun, oppimateriaalien tuottamiseen ja sopivien hankkeeseen osallistuvien koulujen etsimiseen. Opettajien kouluttaminen ja varsinainen työskentely kouluissa alkoi tammikuussa 2006.

Projektin muoto ja sisältö

Kokeiluhankkeen tarkoituksena on ollut selvittää, onko filosofian opettaminen kouluissa mahdollista ja mielekäästä. Tehtävä liittyi kahteen mietintöön.

]] Filosofinen työskentely voi harjaannuttaa osallistujia ottamaan osaa dialogiin myös muissa yhteyksissä. Oppilaat saavat harjoitusta kuuntelemisessa, asiassa pitäytymisessä, väitteiden arvioinnissa ja omien näkökantojensa perustelemisessa. Koska filosofiassa ei ole annettuja valmiita vastauksia, oppilaat harjaantuvat myös arvioimaan useita samaan aikaan mahdollisia vastauksia, mikä on erityisen tärkeä taito monikulttuurisessa yhteiskunnassa.”

Mietintö nro 30 (2004:5) ”Oppimisen kulttuuri” (*Kultur for læring*) oli, kuten mainittua, perustana peruskoulu-uudistukselle, joka nimettiin ”Tietämyksen kohottamiseksi” (*Kunnskapsløftet*). ”Oppimisen kulttuuri” esittää, että koulufilosofian hanke tulee käynnistää ja sen tuloksia käyttää arvioitaessa mahdollisuutta muokata filosofiasta itsenäinen oppiaineensa peruskouluun.

Mietintö nro 49 (2004:5) ”Kohti moninaisuutta osallisuuden ja osallistumisen kautta. Vastuuta ja vapautta” (*Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet*) ehdotti, että filosofian hankkeessa selvitetäisiin myös, miten erilaisista uskonnollisista ja kulttuurisista taustoista tulevat oppilaat suhtautuvat oppiaineeseen ja millaisia aiheita voi käyttää monikulttuurisen ja -arvoisen oppilasryhmän kanssa.

Hankkeeseen on osallistunut 15 koulua ja 43 opettajaa yhdeksästä läänistä. Kouluja on sekä isoista että pienistä kaupungeista ja maaseudulta. Oppilaita on mukana luokka-asteilta 1–10. Hankkeeseen osallistuneet koulut valittiin niin, että osalla oli aiempaa kokemusta filosofianopetuksesta ja osalla ei lainkaan. Osassa kouluja on myös vähemmistökieliä äidinkielenään käyttäviä oppilaita.

Hankkeen keskeisimmät toteutusmuodot ovat olleet seuraavanlaiset:

- Hankkeen osallistujia koulutettiin säännöllisesti alueellisissa seminaareissa kahdesti lukukaudessa. Lisäksi kaikille järjestettiin yhteinen seminaari tammikussa 2005 ja tutustumismatka Englantiin toukokuussa 2007.
- Hankkeen johto vieraili kaikkien opettajien luona heidän kouluissaan joka lukukausi.
- Kaikki opettajat opettivat tietyn määrän filosofian oppitunteja, vähintään 10 oppijaksoa lukukaudessa.
- Hankkeessa kehitettiin oppimateriaaleja ja työmenetelmiä. Ensimmäisenä lukukautena kaikki

opettajat käyttivät projektijohdon tuottamaa oppimateriaalia. Tämän jälkeen opettajat ovat voineet kehittää omia aineistojaan, jotka projektijohto kuitenkin tarkisti.

- Kaikkien opettajien on pitänyt raportoida työstään ja sen etenemisestä kuukausittain.

- Hankkeen johto on tuottanut etenemisraportin kerran lukukaudessa ja loppuraportin hankkeen päätteeksi.

- Projektilla on ollut oma intranet-sivunsa, jossa on jaettu materiaaleja, kirjallisuutta, käytännön informaatiota jne.

- Yhdessä norjalaisten ja eurooppalaisten filosofien ja pedagogien kanssa on järjestetty useita seminaareja, joissa on kerätty neuvoja ja tietoutta muualta.

Opetusministeriö tilasi vuonna 2006 Osloon ja Tromssan yliopistojen filosofeilta tutkimusraportin koulufilosofiasta ja kokeiluhankkeesta. Raportti esiteltiin ministeriölle syyskuussa 2007. Siinä kuvataan koulujen filosofianopetuksen keinoja ja kokemuksia sekä aihetta koskevaa tutkimusta. Raportissa annetaan perusteita sekä filosofianopetuksen puolesta että sitä vastaan, ja samalla osoitetaan, millaista tutkimustietoa tarvittaisiin lisää.

Kun hankkeen opettajat saivat työnsä päätökseen kesäkuussa 2007, oppilaille oli tarjottu yhteensä 1 200 tuntia filosofiaa. Kesäkuussa sekä oppilaat että opettajat arvioivat hanketta, oppilaat kirjoittamalla kirjeen, jossa selitettiin entuudestaan filosofiaa tuntemattomalle, mitä filosofia on, ja opettajat täyttämällä arviointilomakkeen. Tämän jälkeen olemme kirjoittaneet raporttia, joka on jo toimitettu Opetushallitukselle ja toimitetaan virallisesti Norjan hallituksen tutustuttavaksi vielä ennen joulua.

Raportti johdattaa filosofian ja psykologian opetukseen koulussa ja kuvaa sekä analysoi kokeiluprojektissa tehtyä työtä. Sen yhteenvetona on seitsemän ehdotusta filosofian tuomisesta kouluihin ja opettajankoulu-

tukseen. Se sisältää myös erilaisia esimerkkejä opetussuunnitelmiksi.

Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että kokeilu on osoittanut filosofian kouluopetuksen olevan mahdollista ja mielekästä, jos opettajat saavat riittävän koulutuksen ja oppimateriaalit, joiden avulla voivat johdattaa oppilaita filosofoimaan. Se myös osoittaa välttämättömäksi, että oppilaiden filosofianopintojen on oltava säännöllisiä ja hyvin jäsenettyjä, jotta voidaan varmistaa, ettei toiminta jää vain vapaamuotoiseksi keskusteluksi elämän tarkoituksen ja kuoleman tapaisista ”suurista kysymyksistä”, vaan oppilaat todella paneutuvat filosofiseen tutkimus- ja ajattelutapaan.

Perusteet koulufilosofialle

Ministeriön syy ehdottaa filosofiaa peruskouluihin vuonna 2004 oli siinä, että oppiaine voisi tarjota oppilaille perin hyödyllisiä asenteita ja työtapoja, joille olisi käyttöä sekä muissa oppiaineissa että myöhemmin elämässä. Filosofian parissa työskenteleminen voi antaa oppilaille kokemuksen systemaattisesta keskustelusta, joka kohdistuu useimpien oppiaineiden ja useimpien yhteiskunnan ja työelämän alueiden kannalta keskeisiin aiheisiin. Filosofiasa tarvittavan systemaattisen ja ”tieteellisen” ajattelu- ja työskentelytavan omaksuminen voi auttaa oppilaita pärjäämään jatkokoulutuksessa riippumatta heidän sosiaalisista taustoistaan tai kotoa saadusta tuesta.

Muuta koulun opetussuunnitelmaa ajatellen filosofia voi edesauttaa oppilaita kehittämään kykyään kriittisyyteen – tavoite, joka on keskeinen sekä yksittäisissä oppiaineissa että opetussuunnitelman yleistasolla. Vielä konkreettisemmin sanoen filosofia voi auttaa kehittämään yhtä opetussuunnitelmassa mainituista viidestä perustaidosta – nimittäin kykyä sanalliseen itseilmaisuuksiin. Lisäksi filosofia on, kuten mainittua, osa uskon- tokasvatuksen oppiainetta Norjassa.

Filosofinen työskentely voi harjaannuttaa osallistujia ottamaan osaa dialogiin myös muissa yhteyksissä. Oppilaat saavat harjoitusta kuuntelemisessa, asiassa pitäytymisessä,

väitteiden arvioinnissa ja omien näkökantojensa perustelemisessa. Koska filosofiasa ei ole annettuja valmiita vastauksia, oppilaat harjaantuvat myös arvioimaan useita samaan aikaan mahdollisia vastauksia, mikä on erityisen tärkeä taito monikulttuurisessa yhteiskunnassa.

Samalla saadaan kokemuksia ja omaksutaan asenteita, jotka ovat otollisia demokratian kannalta. Kuuntelemisen kyky ja eroavien näkökantojen sietäminen ovat tärkeitä, samoin kuin asenne, joka ei hylkää vastauksia ennakolta esimerkiksi sen perusteella, kuka niiden esittäjänä on, vaan vastausten arvo selviää vain niiden sisältöä arvioimalla ja arviointi on kyettävä suorittamaan itse. Oppilaat oppivat oman kokemuksensa kautta, että sillä mitä sanoo – tai jättää sanomatta – on merkitystä ratkaisuja etsittäessä.

Tukholmassa 1990-luvulla toteutetussa laajassa kyselytutkimuksessa todettiin, että filosofianopetusta saaneet oppilaat olivat muita parempia kuuntelijoita. Heillä oli myös paremmat valmiudet ratkaista sosiaalisia ongelmia omin avuin.¹

Lopuksi

Kertyneet kokemukset ovat tähän mennessä osoittaneet, että on vaikeaa paneutua filosofiaan kouluissa, ellei sille suoda selvää paikkaa lukujärjestyksessä ja opetussuunnitelmassa. Jopa innostuneimpien opettajien on vaikeaa löytää kiireisenä koulupäivänä tilaa filosofoinnille. Olemme nähneet, että opettajille on suurta hyötyä koulutuksesta ja oppimateriaaleista, jotka tukevat työskentelyä lasten kanssa. Kokeiluhankkeen koulutusseminaareissa painopiste laitettiin opettajien omalle filosofiselle kehitykselle. On ensin itse perusteellisesti paneuduttava filosofiaan ja käytettävä samoja aineistoja, joita myöhemmin on tarkoitus hyödyntää oppilaiden kanssa. Olemme havainneet, että ne opettajat, joiden ei onnistu käydä käsiksi filosofiaan seminaareissa, eivät kykene välittämään filosofiointia myöskään oppilailleen.

On myös todettu, että vähemmistökieliä puhuville oppilaille filosofian

oppitunneista on erityistä etua. Eräs syy tähän on siinä, että opetuksessa painotetaan ymmärtämisen tavoitetta kaikkien näkökulmasta. Vähemmistöoppilaat havaitsevat, että kenellä tahansa voi olla vaikeuksia ymmärtämisessä ja että kysyminen on tärkeää. He huomaavat, että vain typerykset jättävät kysymykset tekemättä ja että kysyminen kuuluu niille, joilla on halu ymmärtää ja tietää enemmän. Eräskin hankkeen opettaja kuvasi, miten pari hänen vähemmistöoppilaistaan omaksui tällaisen asenteen perusteellisesti ja ryhtyi soveltamaan sitä muissakin oppiaineissa hyvin menestyksellisesti. Toinen opettaja korosti sitä, että filosofian koskiessa usein eksistentiaalisia kysymyksiä, vähemmistökieliä puhuvat oppilaat saavat siinä muita oppiaineita enemmän harjoitusta monipuolisten sanojen ja käsitteiden käyttämisestä sekä oman kokemuksensa hyödyntämisestä.

Kiinnostavaa kokemusta on tullut myös opettajilta, jotka liittivät filosofian koulun sääntöjen käsittelemiseen. Monet oppilaat kokevat säännöt ulkoa asetetuiksi, vaikka periaatteessa oppilaille itsellään on mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, mitkä säännöt koulussa pätevät. Eräs oppilasryhmä otti tehtäväkseen selvittää sääntöjä, niistä päättämistä ja niihin vaikuttamista. He oppivat sääntöjen luomisen ja niiden täytäntöönpanon suhteen tuottamista vastuista ja vaikeuksista, mikä on keskeistä demokratian kannalta.

Perustuvanlaatuisin opetus yhdeksältä vuodelta jonka olemme olleet tekemisissä lasten filosofian kanssa Oslon yliopistossa on siinä, että voidakseen edistyä, tämän työn on oltava läpikotaista, systemaattista ja pitkäjänteistä, sekä teoreettista että praktista, ja toteuduttava yhteistyössä opettajien, kouluhallinnon sekä akateemisten filosofien ja kasvatustieteilijöiden kanssa.

Suomentanut Tuukka Tomperi

Viitteet

1. Ks. esim. Bo Malmhesterin ja Ragnar Ohlssonin teos *Filosofi med barn*. Carlsons förlag, Stockholm 1999.